

NOVE PRIDOBITVE NEW ACQUISITIONS

DONACIJA ZAPUŠČINE BREDE ŽELEZNIK, POROČENE SVETLIČ

Bojana Rogelj Škafar in Urša Curatolo

193

V Slovenskem etnografskem muzeju hranimo zbirko čez 600 slik na steklo. O njej sta pisala dr. Gorazd Makarovič¹ in Maksim Gaspari². Glavnino zbirke sestavljajo slike iz 19. stoletja, ki so bile sestavni del *bohkovih kotov* kmečkih domov. V muzeju so prihajale zbirke posameznih zbiralcev (npr. Otona Grebenca) in predmeti, zbrani na terenu. Kljub obsežnosti zbirke pa vanjo vključujemo še nove primerke, ki so pričevalni zlasti z vidika njihovih zbiralcev ali njihovih ustvarjalcev danes. Kot takšna je za muzej pomembna pridobitev zbirke slik na steklo Brede Železnik, poročene Svetlič, v kateri prevladujejo njena avtorska dela. Slednja pričajo o njeni ustvarjalni sli, ki je porodila še druge oblike njenih dejavnosti, npr. vrtnarstvo in kulinariko, in seveda profesionalno ustvarjanje vzorcev za tekstil.

Spomladi leta 2019 me je gospa Urša Curatolo seznanila z željo svoje pokojne mame Brede Železnik, poročene Svetlič (1927–2019), da muzeju podari zbirko slik na steklu, ki jih je naslikala in zbrala. V zvezi s tem je zanimiv podatek, da je bila v času 2. svetovne vojne in po njej v stikih s tedanjimi strokovnjaki iz Etnografskega muzeja (dr. Rajko Ložar, Maksim Gaspari) ter da se je v muzeju seznanjala z zbirko slik na steklu in se izobraževala o tehniki slikanja. Ljubezen do umetnosti, še posebej likovne, je udejanjala tudi s pomočjo poznanstev z umetniki, kar nenazadnje dokazuje njen portret, ki ga je naslikal slikar Stane Kregar.

O tem, da je bila zelo likovno nadarjena, priča tudi 76 ročno naslikanih vzorcev za tisk na tekstil, ki jih je ustvarjala za podjetje Unitex, eno največjih jugoslovanskih tekstilnih podjetij iz obdobja po 2. svetovni vojni. Donacija vključuje še dva albuma fotografij iz življenja Brede Železnik, poročene Svetlič, in nekaj monografij znanih slikarjev.

¹ Gorazd Makarovič: Slikanje ljudskih slik na steklo na Slovenskem. *Slovenski etnograf* 1962 (15): 107–118; Gorazd Makarovič: *Slovenska ljudska umetnost: zgodovina likovne umetnosti na kmetijah*. Ljubljana: Državna založba Slovenije 1981, 254–259.

² Maksim Gaspari: O ljudskih slikah na steklo. *Etnolog* 1939 (12): 5–14.

Portret dekleta slikarja Staneta Kregarja (1951), na kateri je upodobljena Breda Železnik, poročena Svetlič (foto: Blaž Verbič, 2020)

Zbirka slik na steklu Brede Železnik, poročene Svetlič (foto: Blaž Verbič, 2020)

Enajst avtorskih slik na steklu odraža izjemno znanje tehnike slikanja na steklo, s katero je Breda Železnik, poročena Svetlič, lahko ustvarila prefinjen slikarski slog. Uporabljene barve kar žarijo, še posebej zlata, uporabljena za ornamente in poudarke, kar daje slikam pridih ikon. Značilna sestavina so nekakšni oblački, nanizani v ogrlicah, ki obroblyajo posamične motive. Avtoričin slog je prepoznaven tudi na draperijah oblačil, ustvarjenih s finimi linijami svetlejših ali temnejših odtenkov barve podlage. Posamezne figure so naslikane z minuciozno linijo, še posebej mojstrsko so naslikane male figurice na *Kužni podobi* in na *Romarski procesiji*, katerih noše sporočajo njihova družbeni stan in lokalno pripadnost.

Seznam pridobljenega gradiva:

- Avtorske slike na steklo: *Kužna slika*,³ po vzoru freske iz cerkve sv. Primoža in Felicijana nad Kamnikom (1504), *Marija pri tkanju*, po vzoru freske iz cerkve sv. Primoža in Felicijana nad Kamnikom (1504), *Procesija h Križanemu*; *Marija zavetnica s plaščem*, po vzoru reliefa iz glavnega oltarja cerkve Marijinega vnebovzvetja na Ptujski gori (1400–1410), *Poklon Sv. Treh kraljev*, *Sv. Rok*, *Dravljje pri Ljubljani*, *Jezus, ki nosi križ*, *Poncij Pilat si umiva roke*, *Poncij Pilat si umiva roke*, *Križani Jezus z Marijo in Janezom*, *Juda izda Jezusa s poljubom*.
- Neavtorske slike na steklu iz zbirke Brede Železnik, poročene Svetlič: *Zadnja večerja*, *Sv. Florjan*, *Sv. Boštjan*, *Sv. Jurij*.
- Mapa s 76 vzorci za tekstil, ki jih je ustvarila za podjetje Unitex, kjer je bila zaposlena.

Eden od vzorcev za tekstil, ki jih je Breda Svetlič ustvarila za podjetje Unitex (foto: Blaž Verbič, 2020).

³ Motiv freske, poimenovan *kužna slika* ali *slika nadlog*, kaže na stiske ljudi na začetku 16. stoletja (turški vdori, kobilice, bolezn, roparji, upanja v božje posredovanje). V središču motiva sta Kristus Trpin in Marija, ki s svojim palijem varuje predstavnike tedanje družbe. Na Marijini levi strani je med predstavniki posvetne družbe prepoznaven cesar Maksimiljan I.

Za poglobljeno razumevanje prejete donacije je dragoceno pričevanje Urše Curatolo o življenju njene mame, ki ga je pripravila v času dogovarjanja z muzejem, za kar se ji iskreno zahvaljujem.

Bojana Rogelj Škafar

Moja mama

Breda Železnik, moja mami, je bila rojena 25. avgusta 1927 v Zagorju ob Savi. Bila je mlajša hči Vide in Jožeta Železnika, rudarskega inženirja. Čeprav so ji vsi zagotavljali, da je ljubka, je bila po njenem mnenju lepa in razgledana njena dve leti starejša sestra Nada. Z nasmehom se je spominjala otroških let, ko sta skupaj igrali na klavir, oblečeni v modre žametne oblekice, bele nogavice in črne lakaste čevlje, in se vsakič sprli, ko je ena izmed njiju naredila napako. Doma so imeli guvernanto, ki ju je učila vsega od osnov branja, matematike in inštrumenta pa do bontona pri mizi, posebno pomembnega takrat, ko so k družini prišli na obisk gostje. Deklici sta smeli priti v sobo, kjer so obedovali odrasli, pozdraviti, odgovoriti na vprašanja gostov, včasih kaj zaigrati na klavir, potem pa zapustiti sobo. To je bilo za deklici vedno razburljiv dogodek.

Babica Vida je bila družabna in izredno privlačna ženska. Dedek jo je ugledal že pri njenih rosnih petnajstih letih. Moral pa je počakati nekaj let, da mu je bila dana za ženo. Kmalu zatem sta prišli na svet deklici. Najprej teta Nada, dve leti za tem moja mami Breda. Otroštvo je bilo tisto mamino obdobje, ki se ga je največkrat spominjala. Družina je bila ugledna in mami je večkrat opisovala z okusom urejeno veliko stanovanje ter omamne dišave dobrot iz domače kuhinje. Mami ni bila zelo ješčica, a za dobro pecivo bi se bila prodala. Recepte izpred vojne je skrbno hranila in nadaljevala z družinsko tradicijo peke peciva zlasti ob božiču. Vedno, ko sem vstopila v stanovanje, v katerem smo živele z njo in mojo starejšo sestro Veroniko, se mi je obudil spomin na vonjave dobrot iz pečice, ki so teden dni pred božičnimi prazniki prevevale naš dom.

Breda Železnik kot manekenka (foto: iz doniranega albuma fotografij)

Prvi hud pretres v njenem življenju je bila vojna. Družina je v trenutku izgubila vse, kar je posedovala, in čez noč so iz ugledne družine postali izgnanci. Nikoli nisem utegnila razbrati, kaj je bilo huje: trpeti lakoto in izgubiti brezskrbnost ter lepoto doma ali pa izgubiti njihov družbeni položaj, ki jim je po končani vojni celo škodoval. Družina si brez prihrankov ni mogla privoščiti šolanja obeh deklet, zato se je mami vpisala v graversko šolo v Kranju in se nameravala po končanem šolanju zaposliti. Moji babici Vidi, ki je bila ljubiteljica umetnosti in literature, ni ušel hčerkin dar za slikanje. V svojem krogu poznanstev, v katerem so bili tudi Josip Murn Aleksandrov, Maksim Gaspari in dr. Rajko Ložar, ravnatelj Etnografskega muzeja med letoma 1940 in 1945, je navezala stike, ki so vodili v sodelovanje med muzejem in mlado ustvarjalko. Tako je med počitnicami v obdobju, ko je živela na Ilirski ulici v Ljubljani, mami v času 2. svetovne vojne in še po njej zahajala v Etnografski muzej, kjer se je seznanila s tehniko slikanja na steklo. S svojo natančnostjo in ljubeznijo do slikanja je prispevala k ohranitvi te tehnike in s tem slovenske kulturne dediščine. Njena dela sva se namenili s sestro pokloniti Slovenskemu etnografskemu muzeju potem, ko je mami še v času njenega življenja privolila v to donacijo.

Mislím, da je bilo v petdesetih letih, ko so mami, sestra Nada in njuna mami Vida popoldne zahajale na promenado po ulici, ki vodi v Tivoli. Tam je gospa Souvanova opazila mami in jo vprašala, ali bi kot manekenka sodelovala z njo za njeno modno hišo (ateljé?). Breda je bila v njenih tridesetih in ena izmed starejših, a zelo spoštovanih manekenk. V zvezi s tem mi je omenjala pikanten dogodek, ko ji je nekoč ena od mlajših manekenk pred nastopom razrezala obleko.

Po končani graverski in tudi tekstilni šoli v začetku 50-ih let se je mami kot ena izmed prvih zaposlila v Vzorčnem ateljeju, ki je bil v okviru mariborskega Tekstilnega

Zaposleni v Vzorčnem ateljeju mariborskega Tekstilnega inštituta na Parmovi 33 v Ljubljani leta 1955.

Breda Železnik je prva zgoraj levo (foto: arhiv Urše Curatolo).

inštituta ustanovljen okrog leta 1951 v Ljubljani. Prostore so imeli na Parmovi ulici 33.⁴

Tam je spoznala mojega očeta Janeza Svetliča, ki je kot mladi gradbeni inženir sodeloval z arhitekti, ki so delali v isti stavbi. Sprva je zahajal tja poslovno, kasneje zaradi moje mami. Kmalu po poroki leta 1961 je prišla na svet moja sestra Veronika. Mladi in ambiciozni gradbenik je takoj po poroki odšel v Švico. V strahu, da po vrnitvi v Slovenijo po letih življenja v tujini ne bi več dobila zaposlitve, se je Breda odločila s hčerko ostati v Sloveniji. Štiri leta ločenega življenja so bila huda preizkušnja za mladi par, še posebno za mlado ženo, ki se je vrnila k svojemu očetu.

198

Po moževi vrnitvi iz Švice je par poskusil z zakonskim življenjem in leta 1969 sem se rodila jaz. A zakonska zveza ni vzdržala. Datuma ločitve staršev in pa podatka, kje je mami živela po njuni ločitvi, ne poznam. Ko sem bila stara 2 leti, se je mami z nama s sestro preselila v Domžale, očetu pa je pripadal dan v tednu za obisk naju s sestro in počitnice z nama.

Že kot deklica sem občudovala mami. Bila je prava umetnica glede barv in okusa. Zaradi njene skromne plače si s sestro nisva drznili niti sanjati o takratnem »luksuzu«, kot so bile banane ali čokolada Milka. Kljub temu nisva nikoli imeli občutka, da sva za karkoli prikrajšani. Večkrat nama je mami rekla: »Če imata občutek za estetiko, ne potrebujeta veliko denarja zato, da sta lahko lepo oblečeni. Vendar pa vedita, da bodo ljudje okus pogosto zamenjali za premožnost.« Imela je neverjetno sposobnost, da je vse, česar se je dotaknila, spremenila v lepo. Najsi je šlo za opremo stanovanja, pripravo jedi, ureditev vrta, stil oblačenja ali fotografiranje. Bila je velika ljubiteljica knjig in potovanj. A žal si potovanje ni mogla privoščiti, zato se je pogosto šalila, da potuje bolj luksuzno s televizijo.

Naše stanovanje je bilo majhno, a jaz sem si predstavljala, da je ledena palača. Vse sobe so imele bele stene in bela vrata, le barve dodatkov so opredeljevale značaj prostora. Rumena posteljna pregrinjala v dekliški sobi, temno modre ploščice v kuhinji ter vodno zelene zavese in dvosed v dnevni sobi, katerega strop je krasil manjši kristalni lesteneč. Živele smo skoraj na vrhu bloka, od koder smo imele nepozaben razgled na malo cerkvico z Dobenem v ozadju. Najlepši pa so bili sončni zahodi. Zlata sončna svetloba se je poigravala s kristalčki lesteneč in ustvarjala odblesek na maminih kozarcih v omari, s čimer je soba pridobila čaroben sijaj.

Mami je bila izredno natančna pri vsem, česar koli se je lotila. Njeni filigranski in barvno do potankosti usklajeni vzorci za tekstil so bili večinoma takoj prodani. Veliko njenih vzorcev je bilo nagrajenih, a je o tem le redko govorila. Njena ustvarjalnost se je kazala na več področjih. Ni je bilo jedi, ki je ne bi kdorkoli pojedel do zadnje drobtinice. O tem, da je bila izvrstna kuharica, govori tudi dejstvo, da so bili ena izmed mojih

⁴ Dr. Maja Lozar Štamcar je v elektronskem pismu Urši Curatolo dne 6. 5. 2019 med drugim zapisala: »Atelje je ustvarjal tekstilne vzorce za vse slovenske tekstilne tovarne, predvsem za tiskano metrsko blago. S Parmove ulice so se pozneje selili na Hajdrihovo (Kemijski inštitut) in na Ciril-Metodov trg (na predelano podstreho vogalne stavbe nasproti Magistrata). Leta 1970 je bila zaradi samostojnih ateljejev za vzorce po tovarnah potreba po skupnem ateljeju manjša in ostale so samo še tvoja (Breda Železnik, p. Svetlič) in moja mami (Stanka Knez, p. Lozar) ter Vera Meglič s šefom Stabejem. Preselile so se pod okrilje glavnega slovenskega uvožno-izvoznega tekstilnega trgovskega podjetja UNITEX. Leta 1971 je bilo nekaj njihovih vzorcev razstavljenih na 4. Bienalu industrijskega oblikovanja v Ljubljani (Bredini v katalogu 3/11 in 3/17, izdelovalec Tekstilindus Kranj). Leta 1980 je bil atelje dokončno razformiran, tvoja mami je do upokojitve še nekaj let delala v komerciali (s prijateljico gospo Bredo), Vera v Velani, moja mami pa je postala samostojna oblikovalka do upokojitve leta 1989«.

najljubših zimskih jedi vampi!!! Jed, ob kateri večina ljudi zaviha nos. Ha, ha! Mami je bila mnenja, da je vsaka jed lahko dobra, če je dobro pripravljena. Vendar pa je težje narediti, kot se sliši, verjemite! Tudi o vrtnarjenju je bila poučena do potankosti, saj je le pred našim blokom cvetelo od zgodnje pomladi do pozne jeseni. Barve so se prelivale od pomladanskih rumene, rdeče in vijolične do poletnih bele in roza ter jesenskih rjaste in oranžne. A tudi pozimi ni manjkalo barv. Grmi so z malimi rdečimi kroglicami krasili belo odejo.

V mami sem našla učiteljico in prijateljico. Njeno ljubezen do vsega lepega je prenesla tudi name. Spominjam se popoldnevov, ko sva skupaj zahajali v knjižnico in pregledovali revije vse od *Grazie*, *Vogue*, *Glamour*, *Marie Claire* pa do slovenske *Jane*. Zanimalo naju je vse od notranjih ureditev stanovanj, receptov za pripravo jedi do dekoracij mize, urejanja vrtov, mode in fotografije. Najin jezik je bil jezik barv in kadar sva odkrili prav posebno barvno kombinacijo, sva jo poskusili opisati z vzdušjem, ki ga je ustvarila. Za marsikoga težko doumljivo, saj gre pri barvi bolj za optični vtis. A z občutki sva lahko ocenili, če nama je bila kombinacija všeč in zakaj. Vedno sem si želela imeti kuhinjo v temno modri, rumeni in beli barvi. Ta barvna kombinacija me je spominjala na morje, barko in sonce, na počitnice, brezskrbnost in pozitivnost. Čeprav sem si želela postati arhitektka, te želje nisem uresničila. Praktičnost je izpodrinila sanje in po končani gimnaziji sem se vpisala na študij prava ...

Kljub svoji nadarjenosti in ustvarjalnosti je mami vedno ostala izredno skromna. Rada je živela odmaknjeno v svojem ljubkem stanovanju, »potovala« s pomočjo televizije, brala in se stalno izobraževala. Njena strast do pozne starosti so bile angleške kriminalke Agathe Christie ter Hercula Poirota vse dokler ji niso začele moči pešati in knjige ni več zmogla držati v rokah ...

Blizu mi je bila do zadnjega trenutka in vedno je našla prave besede za moje solze ali smeh, za moje skrbi ali uspehe. Pogrešam jo ...

Urša Curatolo